

Kahire 1299, I-II; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), VII, 139-218; İzzeddin İbn Şeddâd, *el-A'âlâ-kû'l-haifre fi zikri ümera'î's-Şâm ve'l-Cezire* (nşr. Sâmî ed-Dehân), Dimaşk 1963, tür.yer.; a.e. (nşr. Yahyâ Zekeriyâ Abbâre), Dimaşk 1978-91, tür.yer.; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürüb*, tür.yer.; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I-II, tür.yer.; a.mlf., *el-Hıfâf*, tür.yer.; S. Lane-Poole, *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem*, New York-London 1898; R. Grousset, *Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem*, Paris 1934-36, I-III; Haseneyn M. Rebi', *el-Nüzumü'l-mâliyye fi Mısr zemene'l-Eyyûbiyyîn*, Kahire 1964; a.mlf., *The Financial System of Egypt A. H. 564-741/A. D. 1169-1341*, London 1972; Saîd Abdülfettâh Aşûr, *en-Nâşır Şalâhuddîn*, Kahire 1384/1965; Kadri Kal'acı, *Şalâhuddîn el-Eyyûbî*, Beyrut 1966; *A History of the Crusades* (ed. K. M. Setton v.dğr.), Madison 1969, I-V, bk. İndeks; A. S. Ehrenkreutz, *Saladin*, New York 1972; H. A. R. Gibb, *Saladin: Studies in Islamic History* (ed. Yusuf Ibish), Beyrut 1972; a.mlf., *The Life of the Saladin: From the Works of 'Imâd ad-Din and Bahâ' ad-Din*, London 1973; Düreyd Abdülkâdir, *Siyâsetü Şalâhiddin el-Eyyûbî*, Bağdad 1976; H. Möhring, *Saladin und the Dritte Kreuzzug*, Wiesbaden 1980; P. H. Newby, *Saladin in His Time*, London-Boston 1983; M. C. Lyons - D. E. P. Jackson, *Saladin the Polity of the Holy War*, Cambridge 1984; Seyyide İsmâil Kâşif, *Şalâhuddîn el-Eyyûbî*, Beyrut 1986; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, bk. İndeks; Muhsîn M. Hüseyin, *el-Ceyşü'l-Eyyûbî fi 'ahdi Şalâhiddîn*, Beyrut 1986; Bessâm el-Aselî, *Şalâhuddîn el-Eyyûbî*, Beyrut 1987; Şefik Cäsir Ahmed Mahmûd, *el-Kuds tahte'l-hükmi's-Şalibî ve devru Şalâhiddîn fi tahrihâ*, Amman 1989; Ahmed eş-Şâmî, *Şalâhuddîn ve's-Şalibiyyün: Târîhu'd-devleti'l-Eyyûbiyye*, Kahire 1991; G. Regan, *Lionhearts, Saladin, Richard I and the Era of the Third Crusade*, New York 1999; Hasan el-Emîn, *Şalâhuddîn el-Eyyûbî beyne'l-'Abbâsiyyîn ve'l-Fâtımiyyîn ve's-Şalibiyyîn*, Beyrut 2000; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devri*, İstanbul 2000; Sobernheim, "Salâh ad-Din Eyyûbî", *IA*, X, 103-110; D. S. Richards, "Şalâh al-Din", *EI*² (İng.), VIII, 910-914.

SELÂHADDÎN-i ZERKÛB

(صلاح الدين زركوب)

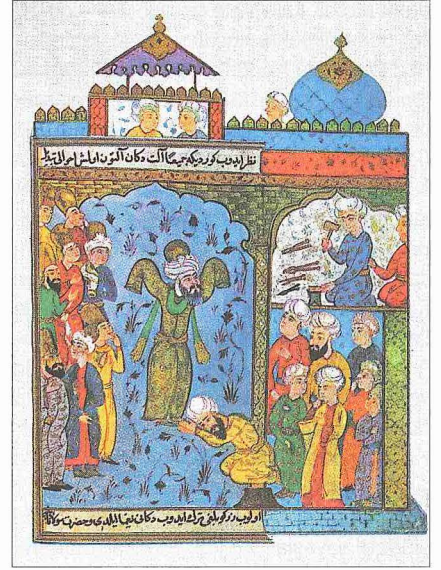
Salâhuddîn-i Zerkûb Ferîdûn el-Konevî
(ö. 657/1258)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin
ilk halifesi.

582'de (1186) Beyşehir gölünün kıyısındaki Kâmile köyünde doğdu. Asıl adı Ferîdun'dur. Balıkçılıkla geçinen bir aileye mensup olup babasının adı Yağıbasan'dır. Konya'ya giderek kuyumculuk (zerkûbî) sanatını öğrendi ve bağıcılıkla da uğraştı. Kırk yaşlarında iken fütüvvet ehli kuyumcuların şeyhi oldu ve Selâhaddîn-i Zerkûb, Selâhaddin Zerkûbî, Selâhaddîn-i Zerrinkûb unvanlarıyla anılmaya başlandı. 630'da (1232) Konya'ya gidip Sincâniye Mescidi'nde itikâfa giren Mevlânâ Celâleddîn-i Rû-

mî'nin şeyhi Seyyid Burhâneddin'e intisap etti. Şeyhin Mevlânâ'ya halifelik icâzeti verip Kayseri'ye dönüşünün ardından evlenmek üzere köyüne gitti. Ahmed Eflâkî onun bir cuma günü Konya'ya geri döndüğünü, Ebülfazl Camii'nde cuma namazından sonra vaaz eden Mevlânâ'yı dinlerken şeyhinin halini Mevlânâ'da müşahede edip cezbe kapılarak kürsüye koştüğünü ve Seyyid Burhâneddin'den sonra Mevlânâ'ya intisap ettiğini söyler (*Âriflerin Menkıbeleri*, II, 123). Bu olay, Seyyid Burhâneddin'in vefatının (639/1241) ardından ve Şems-i Tebrîzî'nin Konya'ya geliş tarihinden (26 Cemâziyelâhir 642 / 29 Kasım 1244) önce gerçekleşmiş olmalıdır. Nitekim Sahih Ahmed Dede onun Mevlânâ'ya 641 (1243) yılında mürid olduğunu kaydeder (*Mevlevîlerin Tarihi*, s. 163). Ferîdûn-i Sipehsâlâr ise ilk defa Mevlânâ'ya intisap ettiğini söyler. Ona göre Mevlânâ, kuyumcular çarşısından geçerken Selâhaddin'in dükkânından gelen çekik seslerinin âhengine uyarak cezbeyle semâ etmeye başlamış, Selâhaddin ona bu sırada intisap etmiştir (*Risâle*, s. 132). Halbuki Sahih Ahmed Dede'ye göre bu meşhur olay Ebülfazl Camii'ndeki ilk intisaptan dört yıl sonra 3 Receb 645 (3 Kasım 1247) tarihinde meydana gelmiştir (*Mevlevîlerin Tarihi*, s. 170). Selâhaddin-i Zerkûb'un Şems'in Konya'ya gelmesinin ardından onun sohbetlerine katıldığı, Şems ile Mevlânâ altı ay boyunca halvette kaldıklarında Sultan Veled ile birlikte halvethâne kapısını beklediği, Mevlânâ'nın Selâhaddin-i Zerkûb'u çok sevdiği ve değer verdiği, Şems'in gelişinden sonra vaazı tamamıyla terkettiğinde onun ricasıyla bir defaya mahsus olmak üzere vaaz ettiği kaydedilmektedir. Eflâkî, Selâhaddin'in bir sırrı keşfederek Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un Mevlânâ'ya intisap etmesine vesile olduğunu belirtir (*Âriflerin Menkıbeleri*, II, 123-125). 652'de (1254) Moğol askerleri Konya'yı muhasara ettiklerinde Mevlânâ, Konya'nın Selâhaddin-i Zerkûb vesilesiyle bağışlandığını ve işgal edilemeyeceğini halka müjdelemiştir (Sahih Ahmed Dede, s. 175).

Mevlânâ ile Selâhaddin-i Zerkûb arasında şeyh-mürîd ilişkisinin yanında yakın bir ailevi irtibat söz konusudur. Zerkûb'un ilk kızı Fâtıma Hatun'a her gün Kur'an dersleri veren Mevlânâ onu 644'te (1246) oğul Sultan Veled'e nikâhladı. Diğer kızı Hediye Hatun ise Eflâkî'nin "üstâdî selâtin" dediğine göre sarayın yazı hocası olduğu anlaşılan Nizâmeddin Hattât adlı biriyle Mevlânâ'nın çabaları sonucunda evlendirildi. Mevlânâ'nın, "Fâtıma sağ gözumdür,

Selâhaddin-i Zerkûb'u Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile gösteren bir minyatür (*Tercüme-i Sevâkıbü'l-Mevâkıb*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 497, vr. 219⁹)

Hediye sol gözüm" dediği nakledilir. Eflâkî'nin eserinde yer alan, Mevlânâ'nın Selâhaddin-i Zerkûb ve ailesiyle yakın ilişkilerine dair çeşitli menkıbelerden onun Zerkûb ailesini kendi ailesinden saydığı anlaşılmaktadır.

Sultan Veled, Şems-i Tebrîzî'nin 645 (1247) yılında ikinci ve son kayboluşundan sonra babasının Şems'i Selâhaddin'de bulduğunu, onunla sohbetlerini arttırarak sütle şekerin kaynaştığı gibi kaynaştığını, Şems'in ardından içine düştüğü aşk ve coşkunluk halinin irşade engel olması sebebiyle Selâhaddin'i halife seçtiğini ve kendisinden ona uymasını istediğini söyler (*İbtidânâme*, s. 87). Mevlevî kaynaklarında Selâhaddin'in halife seçilmesiyle Mevlânâ'nın hayatında sükûnet döneminin başladığı kaydedilmektedir. Eflâkî, Mevlânâ'nın Şems'i bulmak ümidiyle Şam'a üçüncü gidişi sırasında müridlerle ilgilenmesi için yerine ilk defa Hüsâmeddin Çelebi'yi vekil bıraktığını, Şems'ten ümit kestikten sonra yerine Selâhaddin-i Zerkûb'u halife tayin ettiğini aktarmaktadır. Selâhaddin'in cahil olduğunu, şeyhlik için ehil sayılmadığını, hatta Şems'i arattığını söyleyen bir kısım müridler daha da ileri gidip onu gizlice öldürerek bir yere gömmeyi planlamışlarsa da suikast önlenmiştir (Ferîdûn-i Sipehsâlâr, s. 133-134; Sultan Veled, s. 92). Sultan Veled suikast düzenleneceğini du-

yan Selâhaddin'in bu haberi gülerek karşıladığını, kendisinin Mevlânâ tarafından seçildiğini, onun hakikatine ayna olduğunu, bu sebeple kendisine bir şey yapılamayacağını söylediğini bildirmektedir (*İbtidânâme*, s. 92-93). Mevlânâ da Selâhaddin hilâfet makamına geçtikten sonra eski dostlarından Çavuşoğlu'nun ona düşman olduğunu belirtmek suretiyle müridlerin kiskançlığına işaret etmektedir (*Fîhi mâ fîh*, s. 89). On yıl kadar Mevlânâ'nın halifeliğini yapan Selâhaddin-i Zerkûb 1 Muharrem 657 (29 Aralık 1258) tarihinde vefat etti ve semâlar eşliğinde Sultânülulemâ Bahâeddin Veled'in sol yanına defnedildi. Mevlânâ, Zerkûb'un yerine Hüsâmeddin Çelebi'yi tayin etti.

Selâhaddin-i Zerkûb ilk Mevlevî kaynaklarında bâtını zâhirine galip, çokça riyazette bulunan, gayb'ül-gayb âleminde haberler veren, sırları keşfeden, zâhirde avamdan görünüp bâtında ârifler zümresinden olan bir sûfî diye tanıtılır. Eflâkî'ye göre Seyyid Burhâneddin, Sultânülulemâ Bahâeddin Veled'den kendisine intikal eden söz fesahatini Mevlânâ'ya, hal güzelliğini de Selâhaddin-i Zerkûb'a vermiştir (*Âriflerin Menkıbeleri*, II, 122). Eflâkî'nin Selâhaddin'in halleri ve makamıyla ilgili rivayetleri diikkate alındığında onun sülûkünün başlangıcında amel ve hallerinin güzelliğini zihninde tahayyül etmesiyle çeşitli renklerde nurlar müşahede ettiği, ancak Mevlânâ'ya mânevî nisbetinin artması sonucunda renksizlik ya da fenâ-yi hakikî mertebesine ulaştığı, okuma yazma bilmeyip konuşurken kelimeleri sıkça yanlış telaffuz etmekle birlikte derin bir mârifete sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, "Ârif kimdir?" diye sorulduğunda Mevlânâ'nın, "Ârif sen sustuğun halde senin sırrından bahsedene kimsedir, bu da Şeyh Selâhaddin'dir" demesi bunu teyit etmektedir (*a.g.e.*, II, 131). Sultan Veled babasının Şems-i Tebrîzî'yi güneşe, Selâhaddin-i Zerkûb'u aya, Hüsâmeddin Çelebi'yi yıldızla benzettiğini kaydeder (*İbtidânâme*, s. 143). Mevlânâ, divanında onu "Salâh-ı hakk u dîn, Salâh-ı dîn, Salâh-ı dil ü dîn, Salâhu'd-dîn" gibi mahlaslarla yetmişin üzerinde yerde anmaktadır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. *Divân-ı Kebîr* (trc. Abdülbâki Gölpinarlı), Ankara 1992, I, 135, 251, 281; II, 28, 36, 57, 58; III, 100, 285, 289, 388, 422; IV, 62, 89, 172, 189, 258, 275, 292, 298-299; V, 131, 137, 155, 204, 229, 340, 404, 408, 417, 484; VII, 196, 202, 205, 217, 309, 312, 374, 418, 424, 435, 465, 512, 605, 626; a.mlf., *Fîhi mâ fîh* (trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın), İstanbul 1994, s. 89; Ferîdün-i Sipehsâ-

lâr, *Risâle: Mevlânâ ve Etrafındakiler* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977, s. 131-138; Sultan Veled, *İbtidânâme* (trc. Abdülbâki Gölpinarlı), Konya 1976, s. 79-80, 87-93, 105-109, 137-143; Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1989, II, 120-152; Devletşah, *Tezkire* (trc. Necâti Lugal), İstanbul 1977, II, 250-251; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul 1289, II, 209-210; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi* (haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003, s. 151-176; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1952, s. 103-112; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul 1997, s. 249-267; Fr. Lewis, *Rumi: Past and Present, East and West*, Oxford 2000, s. 205-214; Nuri Şimşekler, "Hz. Mevlânâ ve Selâhaddin-i Zerkûb", *Mevlânâ Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Konya, s. 41-48; Celâleddin Hümâî, "Velednâme'ye Göre Mevlânâ'nın Ailesinin ve Dostlarının Hayat Hikâyesidir", *Mevlânâ Araştırmaları I* (trc. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, s. 23-25; Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DA*, XXIX, 444.

SEMİH CEYHAN

SELÂM

(السلام)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte selâm (selâmet) "bedenî ve ruhî hastalık, eksiklik ve kusurlardan uzak olma" anlamında kullanılır. Allah'a nisbet edildiğinde "her türlü eksiklik, acz ve kusurdan, yaratılmışlara özgü değişikliklerden ve yok oluştan münezzehe olan, selâmetin kaynağı olup esenlik veren" şeklinde açıklanır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "slm" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "slm" md.; *Kâmus Tercümesi*, "slm" md.).

Selâm ismi Haşr sûresindeki âyette (59/23) altı ilâhî isimle birlikte ve kuddûs ile mü'min arasında zikredilmiştir. Bunun dışında "kurtarmak, esenlik vermek" mânasında fiil kalıbıyla Allah'a nisbet edilmiş, Yâsîn sûresinde (36/58) Cenâb-ı Hak'ın cennet ehline doğrudan veya melekler vasıtasıyla selâm vereceği belirtilmiştir. İbnü'l-Cevzî, Kur'an'da geçen "sübül's-selâm" ile "dârü's-selâm" terkiplerindeki selâm kelimesinin Allah'ın ismi olarak yorumlanabileceğini söylemişse de (*Nüzhetu'l-a'yün*, s. 356) bu telakki itibar görmemiştir. Sâffât sûresinin bazı âyetlerinde (37/79, 109, 120, 130) Hz. Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Hârûn ve İlyâs'a, 181. âyetinde bütün resullere Allah'ın selâmı nisbet edilmiştir. Bunun yanında müminlerden Allah'a arz edilen selâm ve teslimiyet on beş kadar âyette yer almaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "slm" md.).

Selâm İbn Mâce ile Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ listesinde bulunmaktadır ("Du'â", 10; "Da'avât", 82). Namazdan çıkış selâmının ardından okunan ve, "Allâhümme ente's-selâm ve minke's-selâm" diye başlayan tâzim ifadesinde selâm hem Allah'ın ismi olarak zikredilmekte hem de selâmetin O'ndan geldiği belirtilmektedir (Müslim, "Mesâcid", 135-136; Ebû Dâvûd, "Vîtir", 25; Tirmizî, "Şalât", 108). Abdullah b. Mes'ûd'un naklettiğine göre Resûlullah'ın arkasında namaz kılan sahâbiler tahiyyat oturduğunda ilk zamanlar, "Allah'a kullarımdan selâm olsun, falana falana selâm olsun" anlamında ifadeler kullanıyordu. Bundan haberdar olan Hz. Peygamber, "Allah'a selâm olsun" demeyin, Allah selâmın kendisidir, fakat siz şöyle söyleyin" buyurmuş ve bilinen Tahiyyat duasını öğretmiştir (Buhârî, "Ezân", 150; Müslim, "Şalât", 55-58).

Selâmın, Kur'an'da yer aldığı âyette kuddûs ile mü'min isimleri arasında bulunması içeriğinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Âlimlerin genellikle kabul ettiğine göre selâmın temel muhtevası belirlenirken kelimenin sıfat anlamında isim olduğu veya "zü's-selâm" şeklinde terkip mânası taşıdığı göz önünde bulundurulur. Buna göre bu ismin ilk mânası "yaratılmışlara özgü acz ve eksikliklerden münezzehe olan" şeklindedir. Bu ifade zât-ı ilâhiyenin zâhiri ve bâtını kusurlar, değişikliğe mâruz kalma ve zeval bulup ortadan kalkma gibi hususlardan münezzehe olduğunu belirtir. Aynı muhteva kuddûs isminde de mevcuttur. Selâmın ikinci anlamı makâm-ı ulûhiyyetin selâmet kaynağını teşkil etmesidir. Bu ise mü'min isminin muhtevasında da yer alır. Ayrıca Hz. Peygamber'in namazlardan sonra tekrar ettiği tâzim niyazında "ve minke's-selâm" (esenlik sendendir) ifadesi bu anlamı vurgulamaktadır. Bazı âlimler, selâmın bir mânasının da müminlerin Allah'ın azabından emin bulunması şeklinde olduğunu söyler (Mâtürîdî, s. 51; Hattâbî, s. 41; Kuşeyrî, s. 28). Gazzâlî selâm isminin içeriğini incelerken sözü edilen üç mânaya işaret etmiş, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî de bu mânaların selâmın muhtevasını oluşturduğunu belirtmiştir (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 73-74; *el-Emedü'l-akşâ*, vr. 31^b). Kâdî Abdülcebbar ise kelimenin aslında masdar olduğuna göz önünde bulundurarak "selâmet veren" mânasının mecaz özelliği taşıdığını ileri sürmüştür (*el-Muğnî*, XX/2, s. 212-213). D. B. Macdonald, "Allah" maddesinde (*İA*, I, 363) selâm vasfının "hıristiyan âyinlerinde okunan ibarelerden Peygamber'de kalan müphem bir ha-